

Schrijversleven

De fantastische meneer Dahl

biografie Roald Dahl was een humeurige, tegenstrijdige en loslippige fantast, wiens leven veel terugEeert in zijn werk. Maar over zijn spionagewerk en zijn jong overleden dochter zweeg hij, vertelt een briljante nieuwe biografie.

door Hans Renders

Hij was een man met het hart Op de tong. Roald Dahl (1916-1990) stond bekend als humeurig en lastig, als een 'geriatisch kind' dat altijd zijn mond voorbijpraatte. Iemand die graag roddelde, opschepte en in gezelschap onvoorspelbaar was door zijn plotselinge oprispingen van eerlijkheid of zijn drang om de knuppel in het hoenderhok te gooien. De onlangs vertaalde, vuistdikke biografie van de voormalige BBC-documentairemaker Donald Sturrock, draagt de niet mis te verstane titel *Verhalenverteller*. Toch gaan de boeiendste hoofdstukken uit deze biografie over verhalen die Dahl nooit verteld heeft. Zou er iemand zijn die nooit van Roald Dahl gehoord heeft? Voor de een is hij de auteur van macabere korte verhalen die gepubliceerd werden in *The New Yorker* vervolgens door grote Amerikaanse uitgevershuizen werden gebundeld. Voor de ander, vooral voor kinderen, is hij de auteur van *Sjakie en de chocoldefabriek*, *De heksen* en *Defantastische Meneer Vos*. 'Roald Dahl vond biografieën saai,' zo luidt de eerste zin van deze biografie. De reden voor deze opvatting was volgens Dahl nogal simpel:

verzinsels zijn belangwekkender dan de realiteit. Daar hield hij zich zelf aan: Sturrock illustreert aan de hand van vele voorvallen dat Dahl de werkelijkheid vaak naar zijn hand zette. Het is niet zo verbazingwekkend dat het verhaal over Dahls eenarmige Noorse grootvader die een tand van zijn vork zo scherp had gemaakt dat hij met één hand kon eten (behalve het kapje van een hardgekookt ei afsnijden) verzonnen is.

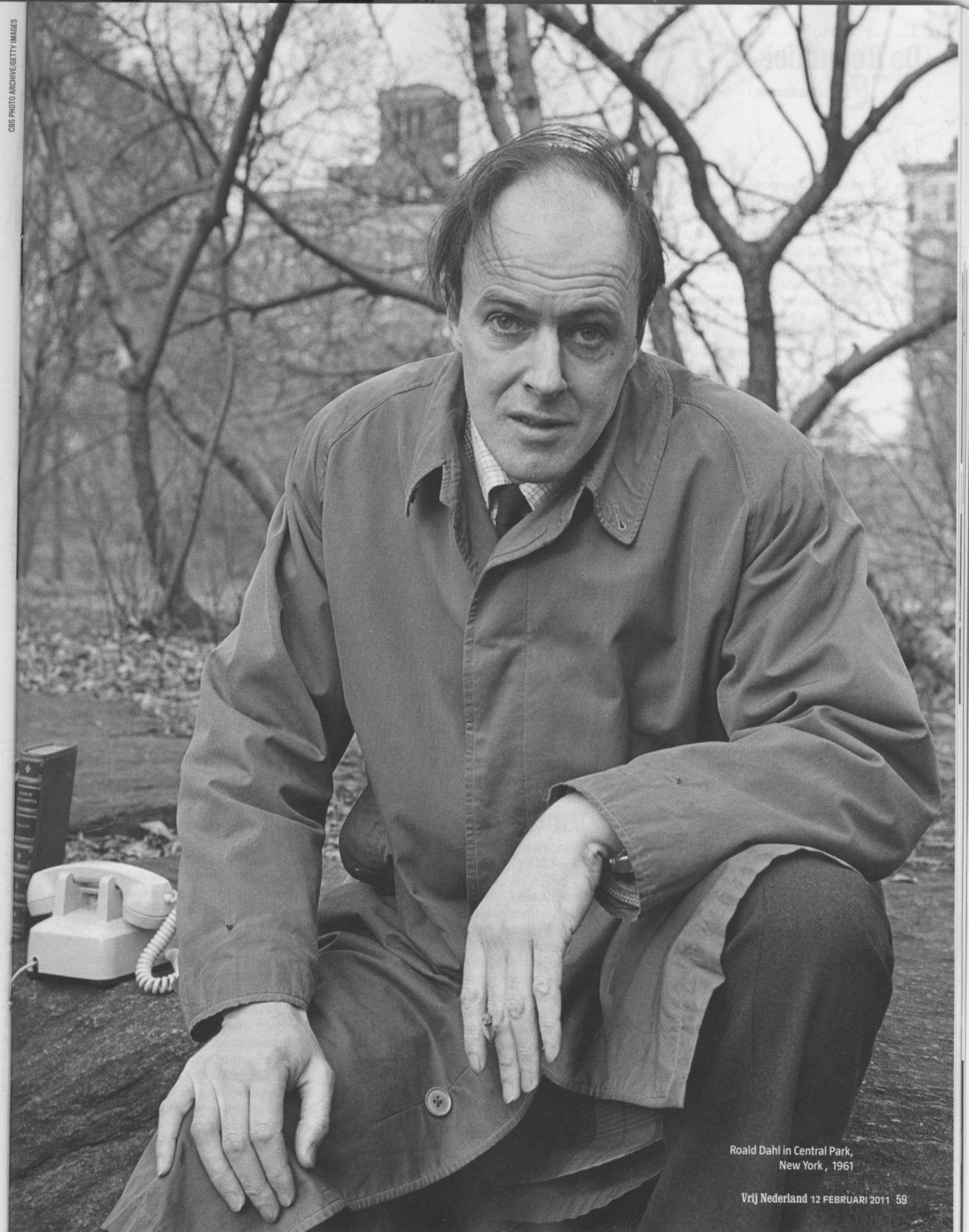
Maar het is wel een verzinsel met nut. Veel van Dahls boeken kunnen gelezen worden als een fantasierijke handleiding voor kinderen om te leren overleven in de volwassen wereld. En daarbij is het verschil tussen fictie en non-fictie volkomen irrelevant. In zijn autobiografische boek *Boy: Tales of Childhood* schreef hij rustig dat een leraar van zijn kostschool eerst jongens met een stok sloeg om vervolgens wellustig de billen van die jongens aan een visitatie te onderwerpen. Dat zal wel gebeurd zijn, maar zeker niet met de latere bisschop van Canterbury als dader, zoals Dahl heel goed wist.

Dahl zat op Repton, waar eerder Christopher Isherwood leerling was en twintig jaar later ook John Cleese. Hij had heimwee en misschien was het wel daarom dat hij doorlopend aan kwaaltjes leed. De brieven aan zijn moeder 'lezen als een farmacologie uit de jaren dertig'. Hij was toen al één meter vijftien lang. Uit een

van zijn schoolopstellen haalde de biograaf een zin die de dierenliefhebber, humorist en misantroop Dahl kenmerkt: 'Een hond zou een ongehoorlijk superieur dier zijn als hij smakelijk kon lachen wanneer zijn baasje van een ladder viel.' Op Repton raakte Dahl bevriend met de latere schrijver Denton Welch. Hij had de grootste lol met een typerende grap: hij kocht een motorfiets, verborg die in een schuur in de buurt van de school en joeg in het weekend zijn medeleerlingen en leraren de stuipen op het lijf door onherkenbaar met een oude overjas, helm en stofbril door het stadje te scheuren.

Een nieuwe neus

Na zijn middelbare school werkte Dahl vier jaar op een kantoor van Shell, hij nam elke ochtend de trein van 8.15 vanuit Bexley naar Londen. Vervolgens werd hij naar Afrika uitgezonden en daar meldde hij zich vanuit wat nu Kenia heet aan bij de RAF. Na een korte opleiding tot gevechtspiloot landde hij op 19 september 1940 op een klein afgelegen militair vliegveld in Egypte. Slechts een uur later steeg hij weer op om zich aan te sluiten bij een Brits squadron dat gestationeerd was op het Libisch Plateau. Dahl verdwaalde echter en toen hij een noodlanding maakte, crashte zijn vliegtuig. Meer dood dan levend wist hij nog net het toestel uit te kruipe voordat het in brand

Roald Dahl in Central Park,
New York, 1961

vloog. Zwaargewond en blind werd hij gevonden en naar een veldhospitaal gebracht. Met behulp van een plastisch chirurg kreeg hij een nieuwe neus, 'gemodelleerd naar die van Rudolph Valentino'. Hij kocht voor de drie verpleegsters die hem verzorgd hadden ieder een gouden horloge.

In feite was het een beschamend begin van zijn loopbaan als oorlogspiloot, maar in de talloze keren dat hij dit verhaal vertelde en publiceerde, stelde hij het voor alsof hij door de nazi's uit de lucht was geschoten. Hij revancheerde zich overigens goed, want na Egypte werd hij naar Griekenland gestuurd, waar hij daadwerkelijk minstens twee Duitse vliegtuigen heeft neergehaald. In zijn memoires *Going Solo* is deze ervaring als gevechtsvlieger aangedikt met allerlei verzinsels, maar feit is wel dat ze hem tot schrijver zou maken.

In biografieën van schrijvers is het usance om te onderzoeken of het leven van de beschreven held op de een of andere manier in zijn werk verstopt zit. Sturrock doet dat ook, en omdat hij zo'n aanstekelijke en heldere wijze van schrijven heeft, is het een feest zijn ruim zeventienhonderd pagina's dikke boek te lezen. Soepel weet hij voorvallen uit Dahls verhalen en romans te rijmen met gebeurtenissen en ervaringen uit zijn leven. Jongens van kostschool, collega's van Shell en buurtgenoten met grote oren worden moeiteloos in het literaire werk gedetecteerd. De snelle liften in de Amerikaanse wolkenkrabbers waren een inspiratiebron voor de lift in de chocoladefabriek van Willy Wonka. Sturrock is overigens niet zo naïef hier verder ook maar enige waarde aan te hechten, want de twee ervaringen die er voor Dahl werkelijk toe deden, komen in zijn verhalen of romans niet voor. Zo was tot nu toe grotendeels in nevelen gehuld hoe de jonge Engelsman van Noorse afkomst midden in de oorlog tot in de hoogste Amerikaanse regeringskringen kon doordringen. Na zijn korte loopbaan als piloot kwam hij in 1942 in Washington terecht als assistent-luchtmachtattaché van de RAE Slechts een paar maanden eerder waren de Amerikanen opgeschrikt door de Japanse aanval op Pearl Harbor, en het was daarom voor de Britten het aangewezen moment om de Amerikaanse publieke opinie te kneden naar deelname aan de oorlog. De meeste Amerikaanse burgers voelden daar nog niets voor. Een web van voorlichters, politici, journalisten en lobbyisten probeerde deze neutraliteit te doorbreken.

Het Amerikaanse weekblad *Saturday Evening Post* (meer dan drie miljoen exemplaren) wilde daar wel aan meewerken en stuurde de Engelse schrijver CS. Forester op Dahl af om zijn verhaal over de crash in Egypte te vertellen. De jonge luchtmachtattaché stelde tijdens een

Met zijn echtgenote (de Amerikaanse actrice Patricia Neal) en kinderen Theo and Tessa in de jaren zestig

Hij begon affaires met de ene na de andere rijke, wat oudere vrouw

lunch in een Frans restaurant voor zelf zijn ervaringen op papier te zetten, zodat Forester tijdens het eten geen notities hoefde te maken. Nog diezelfde avond schreef Dahl het verhaal over de geharde piloot die door de nazi's neergeschoten werd boven de Egyptische woestijn. Forester was onder de indruk en stuurde het verhaal door naar de *Saturday Evening Post*. Ook daar was de redactie geïmponeerd door de 'buitengewone kwaliteit'. Maar blijkbaar niet voldoende om het ongeschonden af te drukken. Dahls debuut als schrijver vormde ook meteen zijn eerste teleurstelling over redacteuren die zijn schrijfstijl wilden veranderen. De rest van zijn leven zou hij kwade brieven blijven schrijven aan kranten en uitgeverijen om zich tegen die bemoeizucht te weren.

Een mooi kunstgebit

Nog datzelfde jaar kwam Dahl met zijn 'gremlins' op de proppen, een 'groep grappige kleine mensjes'. Het was een fantastische vinding die hij als schrijver kon uitbuiten, maar ook voor propagandadoeleinden kon gebruiken: de gremlins als kleine saboteurs die gaatjes boren in de vleugels van de vliegtuigen van dappere RAF-piloten. De eerste versie van het gremlinverhaal werd aan zijn meerderen in Engeland en de VS voorgelegd. Sturrock heeft uit de archieven het interne memo van de Britse inlichtingendienst boven water gehaald: de gremlin is de 'kleine man die er niet is' met het 'geluid van vlinders in een aangrenzend weiland dat een heer hindert bij het golfen'.

In het Lagerhuis werd onmiddellijk ingezien dat de gremlins de interesse van het Amerikaanse publiek voor de Britse oorlogsinspanningen konden aanwakkeren. Dat zag ook Walt Disney en hij kocht meteen de filmrechten. Roald Dahl was in een mum van tijd doorgedrongen tot de jetset van de Amerikaanse literatuur, journalistiek en film. Hij sloot een contract met het gezaghebbende maandblad *Cosmopolitan* en voordat in 1943 *The Gremlins* als boek werd gepubliceerd, was de knappe Dahl al de lieveling van menig Hollywoodactrice en had hij contact gekregen met Eleanor

Dahl tijdens zijn vliegenierstraining, Nairobi, 1939

Roosevelt. De first lady was zo verrukt van *The Gremlins* dat zij de auteur ervan uitnodigde voor een bezoek. Dahl was een man in bonus, hoewel hij maar twintig procent van zijn royalty's mocht houden - de rest ging naar een noodfonds voor RAF-piloten. De enige luxe die de schrijver zich permitteerde was een bezoek aan de tandarts, waar hij al zijn tanden liet trekken en een mooi kunstgebit aanschafte. Nooit heeft Dahl verteld of geschreven hoe hij vervolgens bij de British Security Co-ordination (BSC) terecht kwam. Het was een schimmig spionageclubje dat de Britse belangen in Amerika moest behartigen. De latere reclame-tycoon David Ogilvy, James Bond-auteur Ian Fleming en de detectiveschrijver Valentine Williams zijn sprekende voorbeelden van lieden die voor 'Churchills geheime leger' gerecrueteerd werden door de baas van BSC, William Stephenson.

Dahl was zijn hele leven loslippig, maar over zijn werk voor Stephenson is hij altijd discreet geweest. Daarom is het des te knapper van Sturrock dat hij op basis van gesprekken, particuliere correspondenties, archiefonderzoek en wat al niet meer een buitengewoon spannend hoofdstuk over deze periode uit het leven van Dahl heeft geschreven. Niemand in zijn omgeving wist dat hij ook nog een spion was. Met zijn charisma en charme lukte het hem vriendschap te sluiten met vice-president Henry Wallace. Dahl wist hem informatie te ontfutselen over de Amerikaanse ambitie om na de oorlog de 'koloniaal overheerste landen' in Azië te helpen bij hun zelfbeschikkingspolitik. Voor de koloniale grootmacht Groot-Brittannië was dat toen nog een schokkende politieke opvatting. Het rapport van Dahl over

deze geheime plannen kwam ook Churchill onder ogen, die bijna in zijn woede stikte.

Dahl tenniste met de vice-president en bezocht het Amerikaanse presidentiële paar in hun buitenhuis. Behalve inlichtingen verzamelen, was het Dahl ook om iets anders te doen: geld en aanzien. En hoe was dat snel te verwerven? In zijn geval door met de ene na de andere rijke, wat oudere vrouw een affaire te beginnen. Congreslid Clare Booth Luce, de vrouw van de eigenaar van de tijdschriften *Time* en *Life*, had hem 'drie nachten lang van het ene einde van de kamer naar het andere geneukt', de olie-erfgename Millicent Rogers nam hem mee naar haar landhuis in Virginia. De brief die Dahl over dat landhuis aan zijn moeder schreef, leest als een veilingcatalogus: een Gauguin, twee Renoirs, een Monet, een Manet en zo meer. Volgens een vriendin was Dahl in die tijd 'met iedereen die meer dan vijftigduizend dollar per jaar had naar bed geweest'. Maar natuurlijk was dat alles voor het vaderland en de doorbreking van de Amerikaanse neutraliteit.

Geld voor een rolstoel

Na de oorlog en terug in Engeland leidde hij een rustig leven op het platteland. In Amerika was hij beroemd, maar niet in Engeland. Dat zat hem dwars. Geldgebrek en dwarsigheid maakten hem humeurig. Toen *Collier's Magazine* in 1948 zijn beroemde verhaal kocht over de man die pinken verzamelde, was er weer wat geld en kon hij zich veroorloven het kindermeisje van de burens 'de bezienswaardigheden van Londen' te laten zien. Na terugkeer had het kind het alleen maar over 'hoe groot de baden waren in het Savoy Hotel'. Hij bedacht met een plaatselijke landeigenaar een list om het jagen overbodig te maken: voer fazanten grote rozijnen waarin slaappillen zitten verstoppt. Een idee dat in elk geval goed genoeg was om te verwerken in zijn boek *Fifty Thousand Frogskins*.

Het leven van Dahl zat vol tegenstrijdigheden. Zijn moeizame onderhandelingen met uitgever en televisiestudio's over percentages en geld zijn legendarisch, tegelijkertijd was hij extreem vrijgevig. Hij bedacht een ingewikkelde boekhoudkundige constructie via Italië om belasting te ontduiken, maar hij doneerde grote sommen geld aan organisaties voor misdeelde kinderen en hij was nooit te beroerd om een vriend of zelfs een volslagen onbekende geld te geven voor zoiets als het kopen van een rolstoel. Dahl wilde zekerheid, maar was tevens gokverslaafd.

In 1952 leerde hij de Amerikaanse actrice Patricia Neal kennen. Toen Dahls vertrouwde Charles Mars voorzichtig informeerde hoeveel geld ze had, meldde ze trots dat er twintig-

duizend dollar op haar rekening stond. 'Dat is inderdaad arm,' had Marsh gemompeld. Toch trouwde Dahl haar een jaar later. Niemand was enthousiast en Patricia kon haar vorige verloofde, Hollywoodfilmster Gary Cooper, maar niet vergeten. Neal werd zelf een beroemde actrice en het echtpaar woonde afwisselend in Engeland en Amerika. Dahl werkte aan zijn korte verhalen, verdiende aan de televisie bewerkingen die Hitchcock van zijn werk maakte en zorgde voor de kinderen. Langzamerhand ging hij ook steeds meer voor kinderen schrijven, toen nog niet zo'n gerespecteerd genre als nu.

De verborgen wond van Dahl zit niet in zijn werk maar wel in deze biografie, namelijk de dood van zijn dochter op zevenjarige leeftijd. Sturrock weet aannemelijk te maken dat deze dramatische gebeurtenis het allesomvattende noodlot voor de schrijver betekende. Dit overtuigende en ontroerende hoofdstuk bevat ook nooit eerder gepubliceerde aantekeningen die Dahl over dit drama heeft gemaakt. Als therapie om dit verlies te verwerken, om erover te publiceren of om een nauwgezet feitenrelaas bij de hand te hebben voor het geval hij de artsen van zijn dochter ging aanklagen? We zullen het nooit weten. 'Wat ik bedoel en wat ik zeg zijn twee verschillende dingen,' zegt een van zijn personages in *De GVR*. Roald Dahl had deze biografie van Donald Sturrock een meesterwerk gevonden. •

Donald Sturrock, *Verhalenverteller, het leven van Roald Dahl*, vertaling Marianne Gossije, De Geus, 743 p., € 29,90

Met camera op Repton, ca. 1932

LINK AAN THE ROALD DAHL MUSEUM AND STORY CENTRE

post

Roald Dahl

VN

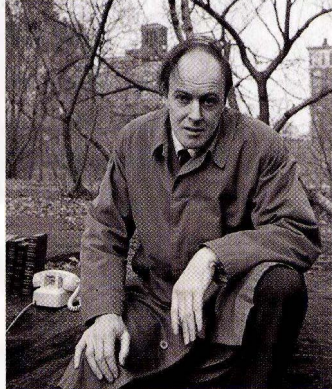
19-2-2011

Roald Dahl (VN 06) schreef naast geestige verhalen ook satires op sprookjes: 'Walgelijke rijmpjes' (*Revolting Rhymes*). Voor het komische effect voegde hij daar wel eens bizarre details aan toe, zolang die maar afbreuk deden aan het esthetische geheel.

Zoals in het bekende sprookje van Assepoester, waarin de prins zelf al koppensnellend(!) op zoek gaat naar de bezitster van het achtergelaten schoentje (dat stonk naar zweet). Bij Sneeuwwitje introduceert Dahl de zeven dwergen aan het slot als speculanten, die met hulp van de toverspiegel hun slag slaan bij de paardenraces:

'They went to Ascot and of course / for once they backed the winning horse. / Thereafter, every single day / the Mirror made the bookies pay. / Each dwarf and Snow-White got a share / and each was soon a millionaire, / which shows that gambling's not a sin / provided that you always win.'

(*Revolting Rhymes*, Roald Dahl, Puffin Books)

CBS PHOTO ARCHIVE/BETTY MAGIS

P. Dijkerman, Arnhem.